

Секція Право	
УДК 343.13	
Дата першого надходження статті до видання	2026-03-15
Дата прийняття статті до друку після рецензування	2026-04-15
Дата публікації/оприлюднення	2026-04-30

ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ПОГЛЯД АДВОКАТА

Підгородинська Анастасія Вікторівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
*Національний університет
«Одеська юридична академія»*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6822-2409>

У статті здійснено аналіз заходів забезпечення кримінального провадження крізь призму адвокатської практики. Досліджено правову природу заходів забезпечення кримінального провадження, їх значення для досягнення завдань кримінального судочинства та вплив на реалізацію конституційних прав і свобод людини. Встановлено, що заходи забезпечення кримінального провадження становлять передбачені кримінальним процесуальним законом заходи процесуального примусу, що застосовуються уповноваженими суб'єктами з метою забезпечення належного перебігу кримінального провадження, виконання процесуальних обов'язків його учасниками та досягнення завдань кримінального судочинства. Особливу увагу приділено проблемам застосування запобіжних заходів, арешту майна, тимчасового доступу до речей і документів, відсторонення від посади та інших процесуальних механізмів примусу.

Розглянуто питання співвідношення заходів забезпечення кримінального провадження із процесуальним примусом, а також проблемам дотримання прав людини під час їх застосування. Узагальнено сучасні наукові підходи щодо класифікації заходів забезпечення кримінального провадження та визначено напрями вдосконалення законодавства і правозастосовної практики.

Пропонується висновок з погляду адвоката про те, що основними проблемами сучасної практики залишаються формальний підхід до оцінки ризиків при застосуванні запобіжних заходів, надмірне використання арешту майна, недостатня аргументованість окремих клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів та обмежені можливості оперативного судового захисту. Визначено, що подальший розвиток кримінального процесуального законодавства України повинен здійснюватися з урахуванням правових позицій Верховного Суду, практики ЄСПЛ та сучасних наукових напрацювань українських учених-процесуалістів, що сприятиме зміцненню гарантій прав людини та реалізації принципу верховенства прав

Ключові слова: кримінальне провадження, заходи забезпечення, адвокат, судовий контроль, право на захист, захист прав і свобод людини, арешт майна, запобіжні заходи.

MEASURES TO SECURE CRIMINAL PROCEEDINGS: A LAWYER'S VIEW

Pidhorodynska Anastasiia Viktorivna,Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Criminal Procedure,

National University "Odesa Law Academy"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6822-2409>

The article analyzes measures to ensure criminal proceedings through the prism of legal practice. The legal nature of measures to ensure criminal proceedings, their importance for achieving the tasks of criminal justice and the impact on the realization of constitutional human rights and freedoms have been studied. It has been established that measures to ensure criminal proceedings constitute measures of procedural coercion provided for by the criminal procedural law, applied by authorized entities in order to ensure the proper course of criminal proceedings, the performance of procedural duties by its participants and the achievement of the tasks of criminal proceedings. Special attention is paid to the problems of applying preventive measures, seizure of property, temporary access to things and documents, removal from office and other procedural mechanisms of coercion.

The issue of the relationship between measures to ensure criminal proceedings and procedural coercion, as well as the problems of observing human rights during their application, is considered. Modern scientific approaches to the classification of measures to ensure criminal proceedings are summarized and directions for improving legislation and law enforcement practice are determined.

A conclusion is offered from the lawyer's point of view that the main problems of modern practice remain the formal approach to risk assessment when applying preventive measures, excessive use of seizure of property, insufficient argumentation of individual requests for temporary access to things and documents, and limited possibilities of prompt judicial protection. It was determined that the further development of the criminal procedural legislation of Ukraine should be carried out taking into account the legal positions of the Supreme Court, the practice of the ECtHR and the modern scientific developments of Ukrainian procedural scientists, which will contribute to the strengthening of human rights guarantees and the implementation of the principle of the rule of rights.

Key words: criminal proceedings, security measures, lawyer, judicial control, right to defense, protection of human rights and freedoms, seizure of property, preventive measures.

Постановка проблеми. Ефективність кримінального провадження безпосередньо залежить від наявності належних правових механізмів забезпечення виконання його завдань. Одним із таких механізмів є заходи забезпечення кримінального провадження, які дозволяють уповноваженим суб'єктам кримінального процесу гарантувати належну поведінку учасників провадження, збереження доказової інформації та виконання процесуальних рішень.

У сучасних умовах реформування кримінальної юстиції України та адаптації національного законодавства до європейських стандартів особливого значення набуває проблема забезпечення балансу між інтересами правосуддя та правами людини. Саме тому питання правової природи, підстав та порядку застосування заходів забезпечення кримінального провадження з точки зору практиків, в тому числі, адвокатів, залишаються предметом активних наукових дискусій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тематика заходів забезпечення кримінального провадження є досить актуальною серед наукових пошуків вітчизняних

процесуалістів, до яких слід віднести: Ю.П. Аленіна, І.В. Басиста, Р.І. Благута, І.Л. Беспалько, І.В. Гловюк, О.М. Гуміна, І.М. Гуткіна, Л.М. Лобойко, В.М. Махова, О.В. Капліної, М.П. Климчука, Л.М. Кучинської, Г.К. Кожевнікова, В.В. Назарова, А.Я. Хитра, О.Г. Шило, О.Г. Яновської та попри таку увагу науковців до вказаної теми, вона все ще залишається однією із найбільш складних у правозастосовчій діяльності, що додатково пояснює актуальність даної роботи.

Метою даної статті є дослідження особливостей заходів забезпечення кримінального провадження з точки зору адвокатського підходу.

Виклад основного матеріалу. Сучасне кримінальне провадження неможливо уявити без застосування заходів забезпечення, які покликані гарантувати ефективність досудового розслідування та судового розгляду. Відповідно до ст. 131 КПК України [1] заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються з метою досягнення дієвості кримінального провадження та включають систему процесуальних інструментів примусового характеру.

Водночас для адвоката будь-який захід забезпечення кримінального провадження є насамперед потенційним втручанням у сферу конституційних прав людини. Саме тому оцінка законності, обґрунтованості та пропорційності таких заходів становить одну з ключових функцій професійного захисту.

Так, відповідно до положень глави 10 КПК України [1] «заходи забезпечення кримінального провадження становлять систему процесуальних засобів примусового характеру, які застосовуються з метою досягнення дієвості кримінального провадження». Система заходів забезпечення кримінального провадження закріплена у розділі II КПК України [1] та охоплює виклик і привід, накладення грошового стягнення, тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, тимчасовий доступ до речей і документів, тимчасове вилучення майна, арешт майна та запобіжні заходи.

У науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення поняття зазначених заходів. Так, В. Ортинський, наголошуючи на примусовому характері та процесуальній природі таких заходів пропонує останні визначати як передбачені чинним законодавством процесуальні заходи, які спрямовано на забезпечення належності перебігу провадження [2, с. 175].

На думку А. Даниленко, досліджувані заходи представляють собою специфічні форми обмеження передбачених чинним законодавством прав та свобод людини, які можуть бути виключно у встановленому порядку за наявності на те законних підстав [3, с. 47-52].

О.В. Капліна та Ю.М. Groшевий звертають увагу на подвійний характер правової природи заходів забезпечення кримінального провадження, адже вони водночас сприяють досягненню завдань такого провадження, але й обмежують права підозрюваного, обвинуваченого тощо [4, с. 112]. Варто зауважити, що саме ця концепція стала однією з основ сучасної доктрини кримінального процесу.

І. Беспалько обґрунтовує, що такі заходи, серед іншого, спрямовані на забезпечення збереження доказів на стадії досудового розслідування [5, с. 145-150].

Найбільш чутливими для прав людини залишаються запобіжні заходи, особливо тримання під вартою. Практика адвокатської діяльності свідчить, що органи досудового розслідування нерідко обґрунтовують клопотання про застосування найсуворіших запобіжних заходів загальними посиланнями на ризики, передбачені ст. 177 КПК України, без належного підтвердження їх фактичного існування.

У своїх рішеннях Верховний Суд неодноразово наголошував, що ризики не можуть бути абстрактними або припущеними. Слідчий суддя зобов'язаний оцінювати конкретні

обставини кримінального провадження та особу підозрюваного. Такий підхід повністю відповідає практиці Європейського суду з прав людини.

На необхідності посилення процесуальних гарантій під час застосування запобіжних заходів наголошує А. Р. Туманянц, яка підкреслює важливість забезпечення змагальності та реальної участі сторони захисту при вирішенні питань, пов'язаних із процесуальним примусом [6, с. 116-121].

Аналіз наведених наукових позицій дозволяє визначити заходи забезпечення кримінального провадження як передбачені кримінальним процесуальним законом заходи процесуального примусу, що застосовуються уповноваженими суб'єктами з метою забезпечення належного перебігу кримінального провадження, виконання процесуальних обов'язків його учасниками та досягнення завдань кримінального судочинства.

До ознак заходів забезпечення кримінального провадження слід віднести те, що, по-перше, такі заходи мають чітко визначену процесуальну форму та застосовуються виключно в межах кримінального провадження; по-друге, вони характеризуються примусовим характером, оскільки можуть застосовуватися незалежно від волі особи; по-третє, їх застосування пов'язане з тимчасовим обмеженням прав і свобод людини, по-четверте, вони мають виключно законну мету та можуть застосовуватися лише за наявності визначених законом підстав; по-п'яте, більшість із них підлягає судовому контролю, що є важливою гарантією захисту прав людини.

Серед усіх заходів особливе місце займають запобіжні заходи, оскільки саме вони найбільш суттєво обмежують права та свободи особи. М. Гузела обґрунтовано зазначає, що «запобіжні заходи є самостійним різновидом заходів забезпечення кримінального провадження, який має власну мету та підстави застосування» [7, с. 194-198]. Відповідно до статті 176 КПК України до них належать особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт, тримання під вартою [1]. Їх основною метою є запобігання ризикам, визначеним статтею 177 КПК України.

В. Бутенко зазначає, що підставою застосування запобіжного заходу виступає не сам факт повідомлення про підозру, а наявність обґрунтованої підозри та ризиків, які можуть перешкодити здійсненню кримінального провадження [8, с. 118-122].

Особливого значення набуває принцип винятковості тримання під вартою. Практика Європейського суду з прав людини послідовно виходить із того, що позбавлення свободи до вироку суду має застосовуватися лише за відсутності можливості досягти мети кримінального провадження менш обмежувальними заходами.

З точки зору адвоката, основною проблемою залишається формальний підхід окремих слідчих суддів до оцінки доказів сторони обвинувачення, що може призводити до необґрунтованого обмеження права на свободу.

Важливого значення серед заходів забезпечення кримінального провадження має арешт майна. Практика останніх років свідчить, що саме арешт майна є одним із найбільш поширених предметів судового контролю та апеляційного оскарження. Для адвоката арешт майна нерідко стає центральним елементом захисту прав клієнта, особливо у справах економічної та корупційної спрямованості.

Верховний Суд послідовно наголошує, що накладення арешту допускається лише за наявності достатніх підстав вважати, що майно є доказом злочину, підлягає спеціальній конфіскації або необхідне для забезпечення цивільного позову.

Вищий антикорупційний суд у справі № 991/196/20 виклав правову позицію про необхідність дотримання принципу пропорційності при вирішенні питання щодо арешту майна [9]. Суд підкреслив, що втручання у право власності має бути обґрунтованим та співмірним поставленій процесуальній меті.

Вказана позиція кореспондує із висновками А. Р. Туманянц щодо необхідності забезпечення доступу до суду особам, права власності яких обмежуються під час кримінального провадження [6, с. 116-122].

Одним із найпоширеніших заходів забезпечення у практиці досудового розслідування є тимчасовий доступ до речей і документів. Для сторони обвинувачення цей інструмент виступає ефективним способом отримання доказів. Для адвоката ж важливим завданням є перевірка законності такого втручання, особливо коли йдеться про документи, що містять адвокатську таємницю, комерційну таємницю або конфіденційну інформацію.

Судова практика Верховного Суду виходить із того, що клопотання про тимчасовий доступ повинно містити належне обґрунтування неможливості отримати необхідні відомості іншим способом. Формальне посилення на потреби слідства не відповідає вимогам ст. 163 КПК України.

Особливої актуальності зазначені заходи набули у справах про корупційні кримінальні правопорушення. Як свідчать сучасні дослідження, застосування відсторонення від посади повинно ґрунтуватися на доведенні реального ризику негативного впливу особи на хід досудового розслідування або судового розгляду. Сам по собі факт повідомлення про підозру не може автоматично слугувати підставою для застосування такого обмеження.

З позиції адвоката важливого значення набуває доведення відсутності таких ризиків та непропорційності втручання у професійну діяльність особи.

Адвокатська практика переконливо свідчить, що ключовою гарантією законності застосування заходів забезпечення кримінального провадження залишається ефективний судовий контроль.

Стаття 132 КПК України передбачає, що застосування більшості заходів забезпечення здійснюється виключно на підставі ухвали слідчого судді або суду. При цьому суд зобов'язаний перевіряти наявність обґрунтованої підозри, достатність доказів та співмірність обмеження прав особи.

О. Г. Шило справедливо зазначає, що саме судовий контроль є одним із найважливіших механізмів реалізації конституційного права особи на судовий захист у кримінальному провадженні [10].

Для адвоката участь у судовому контролі не обмежується формальним запереченням проти клопотань слідчого чи прокурора. Йдеться про активне використання принципу змагальності, подання доказів, ініціювання допиту свідків та доведення непропорційності процесуального втручання.

Попри достатньо розвинене нормативне регулювання, практика застосування заходів забезпечення кримінального провадження характеризується низкою проблем. Так, спостерігається тенденція до надмірного використання найбільш суворих заходів процесуального примусу. Разом з тим, у правозастосовній діяльності нерідко виникають труднощі щодо доведення наявності ризиків, необхідних для обрання запобіжних заходів. Водночас, актуальною залишається проблема забезпечення принципу пропорційності між обмеженням прав людини та потребами кримінального провадження.

Висновки. Заходи забезпечення кримінального провадження є невід'ємним елементом механізму реалізації завдань кримінального судочинства. Їх призначення полягає у забезпеченні належного перебігу кримінального провадження, виконанні процесуальних обов'язків його учасниками та гарантуванні ефективності досудового розслідування і судового розгляду. Зазначені заходи мають комплексну правову природу, поєднуючи ознаки процесуального примусу та гарантійного механізму забезпечення правосуддя. Водночас їх застосування завжди пов'язане з певним обмеженням прав

людини, що зумовлює необхідність суворого дотримання принципів законності, обґрунтованості, пропорційності та судового контролю.

З погляду адвоката основними проблемами сучасної практики залишаються формальний підхід до оцінки ризиків при застосуванні запобіжних заходів, надмірне використання арешту майна, недостатня аргументованість окремих клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів та обмежені можливості оперативного судового захисту. Подальший розвиток кримінального процесуального законодавства України повинен здійснюватися з урахуванням правових позицій Верховного Суду, практики ЄСПЛ та сучасних наукових напрацювань українських учених-процесуалістів, що сприятиме зміцненню гарантій прав людини та реалізації принципу верховенства права.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#top>
2. Ортинський В. Заходи забезпечення кримінального провадження: правовий аналіз. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2022. Т. 9. № 2(34). С. 174-178. URL: <https://science.lpnu.ua/uk/law/vsi-vypusky/volume-9-number-234-2022/zahody-zabezpechennya-kryminalnogo-provadhennya-pravovyyu>
3. Даниленко А. Заходи забезпечення кримінального провадження як засоби обмеження прав і свобод особи під час кримінального провадження. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5(2). С. 47-52. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7498ea66-d1fc-480a-9ed5-9fe180edb318/content>
4. Капліна О. В., Грошевий Ю. М. Кримінальний процес. Харків: Право, 2019. 480 с.
5. Беспалько І. Л. Особливості застосування заходів забезпечення кримінального провадження у процесі кримінального процесуального доказування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2022. Вип. 75. Ч. 2. С. 145-150. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/03/26-1.pdf>
6. Туманянц А. Р. Проблеми захисту права власності в кримінальному провадженні в контексті права на доступ до суду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. № 84. С. 116-121. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/09/21-3.pdf>
7. Гузела М. Запобіжні заходи як самостійний різновид заходів забезпечення кримінального провадження: підстави та мета застосування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2020. Т. 7. № 3. С. 194-198. URL: <https://science.lpnu.ua/law/all-volumes-and-issues/volume-7-number-327-2020/preventive-measures-independent-variety-measures>
8. Бутенко В. Б. Поняття та підстави обрання запобіжних заходів. *Право та інновації*. 2019. № 3(27). С. 118-122. URL: <https://pti.org.ua/ndipzir/en/article/view/565/513>
9. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 24 квітня 2024 року у справі № 991/196/20 (провадження 1-кп/991/75/22). URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=118655994&red=100003604975c53527b08bebdbc29dd9e1f93c0&d=5>
10. Туманянц А. Р. Проблеми захисту права власності в кримінальному провадженні в контексті права на доступ до суду. *Науковий вісник Ужгородського*

національного університету. Серія: Право. 2024. № 84. С. 116-121. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/09/21-3.pdf>

11. Шило О. Г. Теоретико-прикладні основи реалізації конституційного права на судовий захист у досудовому провадженні. Харків: Право, 2011. 472 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d2feee57-86b9-4230-a4eb-06344157cf62/content>

References

1. Criminal Procedure Code of Ukraine: April 13, 2012 No. 4651-VI. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR), 2013, No. 9-10, No. 11-12, No. 13, p. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#top>
2. Ortynskyi V. Measures to ensure criminal proceedings: legal analysis. Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Series: Legal Sciences. 2022. Vol. 9. No. 2(34). P. 174-178. URL: <https://science.lpnu.ua/uk/law/vsi-vypusky/volume-9-number-234-2022/zahody-zabezpechennya-kryminalnogo-provadzheniya-pravovyy>
3. Danylenko A. Measures to ensure criminal proceedings as means of restricting the rights and freedoms of an individual during criminal proceedings. Visegrad Journal on Human Rights. 2016. No. 5(2). P. 47-52. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7498ea66-d1fc-480a-9ed5-9fe180edb318/content>
4. Kaplina O. V., Groshevy Yu. M. Criminal process. Kharkiv: Pravo, 2019. 480 p.
5. Bepalko I. L. Peculiarities of applying measures to ensure criminal proceedings in the process of criminal procedural evidence. Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series "Law". 2022. Issue 75. Part 2. P. 145-150. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/03/26-1.pdf>
6. Tumanyants A. R. Problems of protecting property rights in criminal proceedings in the context of the right to access to court. Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law. 2024. No. 84. P. 116-121. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/09/21-3.pdf>
7. Guzela M. Preventive measures as an independent type of measures to ensure criminal proceedings: grounds and purpose of application. Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Series: Legal Sciences. 2020. Vol. 7. No. 3. P. 194-198. URL: <https://science.lpnu.ua/law/all-volumes-and-issues/volume-7-number-327-2020/preventive-measures-independent-variety-measures>
8. Butenko V. B. The concept and grounds for choosing preventive measures. Law and Innovations. 2019. No. 3(27). P. 118-122. URL: <https://pti.org.ua/ndipzir/en/article/view/565/513>
9. Resolution of the Supreme Anti-Corruption Court of April 24, 2024 in case No. 991/196/20 (proceedings 1-кп/991/75/22). URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=118655994&red=100003604975c53527b08bebd9dd9e1f93c0&d=5>
10. Tumanyants A. R. Problems of property rights protection in criminal proceedings in the context of the right to access to court. Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. Series: Law. 2024. No. 84. P. 116-121. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/09/21-3.pdf>
11. Shylo O. G. Theoretical and applied foundations of the implementation of the constitutional right to judicial protection in pre-trial proceedings. Kharkiv: Law, 2011. 472 p. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d2feee57-86b9-4230-a4eb-06344157cf62/content>